

U (a) sadržaj konkretnog značenja imenice *streha* prenosi se na prijedloge, odnosno oba ova prijedloga mogu stajati uz imenicu sa sadržajem konkretnog značenja i sadržaj cijele sintagme ima konkretno značenje.

Pod (b) imenica *brijeg* prenosi svoj sadržaj konkretnog značenja na prijedlog kao što i imenica *sumnja* prenosi na prijedlog svoj sadržaj apstraktnog značenja.

Pod (c) prijedlog *ispod* ne može stajati uz imenicu sa sadržajem apstraktnog značenja, odnosno ta imenica može stajati samo uz *pod*.

Pod (d) možemo imati *pod zastavom* (apstraktno) i *ispod zastave* (konkretno),² što nije isto kao u (a).

Može nam se učiniti da prijedlog *pod* stoji podjednako uz sadržaje konkretnog i apstraktnog značenja, a prijedlog *ispod* samo uz konkretna. U slijedećim primjerima radi se o sadržajima apstraktnog značenja uz koja može stajati samo *ispod*:

ispod/iznad	prosjeaka	ispod	časti
	učinka		kritike
	razine		dostojanstva
	ništice		ruke (preneseno)
	mogućnosti		oka (preneseno).
	očekivanja		

Čini se da se u ovakvim slučajevima suprotnost označuje prijedlogom *iznad*, a ne i *nad*. Zanimljivo je da se takva suprotnost može izraziti uz imenice *mogućnost*, *očekivanje* i slično, a ne može uz *čast*, *kritika* itd., premda su oba slučaja posrijedi sadržaji apstraktnog značenja. Neki se pak sadržaji, kao *razina*, *prosjeak*, *učinak*, *ništica* i slično mogu ostvariti s konkretnim i apstraktnim značenjem uz *ispod/iznad*. Kao sadržaji konkretnog značenja mogu se i grafički prikazivati.

Iscrpnija raščlamba značenjskih razlikovnih obilježja pokazala bi da su u pitanju različiti semantički slojevi te se zbog toga ove imenice i ponašaju na različite načine.

Evo primjera s *pod*, koji su možda i brojniji:

pod znakom	pod vodstvom	pod pritiskom
tōčkōm	zapovjedništvom	stečajem
obilježjem	ravananjem	dojmom
imenom	upravom	uvjetom
ugovorom	okriljem	kaznom
uplivom	udarom	zakletvom
hipnozom	oružjem	izlikom
gasom	pokroviteljstvom	prisegom
narkozom	paljbom	opterećenjem

² R. Bugarski, isto, str. 15.

vojskom	zaštitom	prismotrom
naletom	istragom	okupacijom
okolnošću	terorom	čizmom
imenom	nazivom	vladom.
izgovorom	satom	

2.0 Sada ćemo razmotriti na koji način pojedini dijelovi rečenice označuju smisao čitave rečenice sadržajem konkretnog, odnosno apstraktnog značenja. U prvi mah obično se ima dojam da odlučujuću ulogu u tom pogledu imaju subjekt ili predikat kao autosemantičke cjeline za razliku od ostalih dijelova koji su manje-više cjeline sinsemantičkog karaktera.

2.1. Primjeri za subjekt:

(1a) Vlaga je izbila na površinu na svim zidovima.

(1b) Ta je plivačica izbila na površinu u inozemstvu.

(1c) Istina je izbila na površinu u njihovu uredu.

U (1a) i predikat i priložna oznaka moraju imati konkretno značenje s obzirom na sadržaj konkretnog značenja subjekta.

U (1b) riječ je o uspjehu u športskoj karijeri, i to s obzirom na ulogu priložne oznake mjesta u *inozemstvu* jer sve do tog mjesta rečenica može imati konkretno značenje: *Plivačica je (skočila u bazen i) izbila na površinu (prije ostalih takmičarki)*. Inače, smisao bi bio apsurdan: skočiti u bazen u svojoj zemlji, a izbiti na površinu u inozemstvu.

U (1c) jedino priložna oznaka u *njihovu uredu* ima konkretno značenje, a sve ostalo je apstraktni sadržaj s obzirom da je subjekt akstraktna imenica. Međutim, u *njihovu uredu* ne predstavlja samo odredbu u prostornom smislu nego i određenu djelatnost u vezi s tim.

Fillmore³ i Platt⁴ raščlanjuju sadržaj priložne oznake mjesta u tri tipa. Treći tip, tzv. *far-outer L(ocative)* ima dvije važne karakteristike: prvo, može stajati uz ostala dva, dok se oni međusobno isključuju, i, drugo, a to je u pogledu vrste značenjskog sadržaja važno, može stajati uz sve glagole bez razlike. Nećemo se osvrnuti na prvi i drugi tip (*inner L* i *outer L*) nego ćemo za ilustraciju uzeti primjer za treći: *Najviše su znanja stekli na farmama u Australiji*.

2.2 Primjeri za predikat:

(2a) Učenica se okrenula prema ploči.

(2b) Djevojka se okrenula prema novim mogućnostima.

(2c) Zla sudbina se okrenula prema njima.

³ Fillmore (1968) *The Case for Case* u Bach and Harms (eds): *Universals in Linguistic Theory*, New York, 1—90.

⁴ Platt (1971) *Grammatical Form and Grammatical Meaning*, North Holland Publishing Company, Amsterdam.

Ako usporedimo rečenice (2a) i (2b), vidjet ćemo koliko je važna uloga priložne oznake. U (2a) odlučujuću ulogu u ostvarivanju sadržaja konkretnog značenja cijele rečenice ima priložna oznaka mjesta *prema ploči*. U (2b) je obrnuto jer sve dok ne uzmemo u obzir priložnu oznaku *prema novim mogućnostima*, može se govoriti o sadržaju konkretnog značenja subjekta i predikata.

U (2c) odlučujući faktor je apstraktna imenica sudbina tako da ni predikat *se okrenula* ne može zadržati svoj primarni sadržaj konkretnog značenja. S obzirom na sadržaj apstraktnog značenja subjekta ni priložna oznaka *prema njima* ne može zadržati svoj uobičajeni sadržaj konkretnog značenja kao što bi ga imala npr. u *Djevojka se okrenula prema njima*.

2.3. Primjeri za objekt:

(3a) Susjed je izgubio *lisnicu*.

(3b) Susjed je izgubio *okladu*.

(3c) Susjed je izgubio *živce*.

Tek kad znamo subjekt i predikat, možemo misliti o značenjskom sadržaju objekta. Spominjemo subjekt i predikat kao najvažnije dijelove rečenice, što ne znači da i priložna oznaka nije ovisna o značenjskom sadržaju objekta, odnosno obrnuto.

U (3a) sadržaj konkretnog značenja predikata uvjetovan je sadržajem konkretnog značenja objekta *lisnicu*; u (3b) sadržaj apstraktnog značenja objekta *okladu* prenosi se na predikat; u (3c) sadržaj apstraktnog značenja objekta *živce* prenosi se na predikat. Međutim, mora se postaviti i pitanje značenjskog sadržaja subjekata u ovim primjerima. Treba odmah naglasiti da značenjsko razlikovno obilježje *neživo* ni u jednom od ovih slučajeva ne dolazi u obzir. A u (3a), pored ljudsko biće (potkategorija značenjskog razlikovnog obilježja *živo*) u obzir može doći još samo životinja (i to, u ovom slučaju, recimo, dresiran pas ili slično). Ali, ukoliko bismo uzeli u obzir objekte sa sadržajima drugačijih značenja, došla bi u obzir i drugačija obilježja značenjskih sadržaja subjekata kao npr. *kola su izgubila brzinu, metal je izgubio sjaj* itd. Iscrpnija semantička raščlamba u tom smislu nije nam ovdje bila cilj.

Koliko je u (3a) sadržaj predikata konkretan s obzirom na sadržaj konkretnog značenja objekta *lisnicu*, a nekonkretan u (3b) i (3c) s obzirom na sadržaje apstraktnih značenja objekata *okladu i živce*, posvjedočit će slijedeći primjeri:

Susjed je izgubio lisnicu između klupe i drvoreda.

Susjed je izgubio okladu između klupe i drvoreda.

Susjed je izgubio živce između klupe i drvoreda.

2.4. Donekle poseban položaj u značenjskoj kategoriji *konkretno/apstraktno* zauzimaju jezični izrazi koje nazivamo frazeologizmima,⁵ odnosno bilo kakvi izrazi sa sadržajima postsemantičkog značenja⁶ (uvjetni naziv za značenjske sadržaje koji se udaljavaju od prvobitnih, a obično prelaze iz kategorije *konkretno* u *apstraktno*):

- (4a) Novac mu je pao sa stijene.
- (4b) Novac mu je pao s neba.
- (5a) Svi su im papiri pali u vodu.
- (5b) Svi su im planovi pali u vodu.
- (6a) Njima je trojici dala korpu na korzu.
- (6b) Njima je trojici dala korpu na korzu.

Za razliku od svih dosadašnjih primjera, u (4), (5) i (6) uspoređuju se sadržaji s konkretnim (semantičkim) značenjem sa sadržajima prenesenog (postsemantičkog) značenja. U ovakvim slučajevima česta je pojava i dvoznačnost, kao u (6). U (4) i (5) nužno je potrebna djelomična izmjena sadržaja da bi se od konkretnog dobilo preneseno značenje. Kao što vidimo, u (4) *nebo*, premda može označiti i konkretan pojam, u sprezi s *novac*, kao subjektom, i predikatom *pasti*, tvori preneseni smisao u značenju: *doći do novca bez zarađe sasvim neočekivano*.

U (5) i predikat *su pali* i priložna oznaka mjesta *u vodu* predstavljaju sadržaje konkretnog značenja uz sadržaj konkretnog značenja subjekta *papiri*, ali uz subjekt sa sadržajem apstraktnog značenja *planovi* dobivaju preneseni smisao.

Za (6a) i (6b) potreban je odgovarajući kontekst, a mi ćemo značenjsku razliku ilustrirati slijedećim testovima:

- Što je bilo u korpi?
- Neke jabuke i šljive.
- Što je bilo u korpi?
- Kakvoj korpi! Nije riječ ni o kakvoj korpi!
- Njima je trojici dala neku korpu na korzu.
- * Njima je trojici dala *neku* korpu na korzu.
- Njima je trojici dala šarenu korpu na korzu.
- * Njima je trojici dala *šarenu* korpu na korzu.

Moguće je upotrijebiti i druge testove no i ova su tri dovoljna da se покаže kako preneseni smisao teško podnosi bilo kakvu konkretizaciju poj-

⁵ A. Menac: *O strukturi frazeologizma*, Jezik, XVIII, 1—4. S. Rittgasser: *O problemu određivanja frazeologizma*, Jezik, XXIII, 36—41.

⁶ I. Krile: *Gramatička struktura glagola pretvoriti (se) i pretvarati (se)*, Jezik, XXIII, 152—156.

movu. Glavni je razlog tome to što se dijelovima frazeologizma ne može pripisivati referencijalnost (odnos prema stvarnosti) u smislu kako se pripisuje pojmovima nefrazeologističkih struktura.

3.0 Značenjski sadržaji, kao što smo imali prilike vidjeti u iznesenim primjerima, ovise jedan o drugome do te mjere da je uključivanjem ili pak isključivanjem samo jednog od njih moguće ostvariti promjenu smisla u cjelini. Treba naglasiti da se to ne odnosi samo na sadržaje frazeologističkih struktura. Razumljivo, još uvijek nije nikako moguće odgovoriti npr. na pitanje koji su to prijedlozi, ili parovi kakve smo iznosili, što se prema određenim zakonitostima uokviruju u sasvim određene sheme. Jasno je da bi se širim ispitivanjem značenjskih sadržaja leksičkih jedinica, koje stoje uz prijedloge, došlo do nekih rezultata. Možda nije sasvim besmisleno pretpostaviti da bi se tada mogle donekle osvijetliti jezične okolnosti u kojima prijedlozi *pod*, *nad*, *ispod* i *iznad*, da ne spominjemo druge, imaju u jeziku baš takvu raspodjelu kakva nam je poznata.

S u m m a r y

Prepositions are generally most directly related to nouns and this is how prepositional phrases are usually formed. The author takes several prepositions to illustrate their relation and contribution to the expression of the well-known semantic distinction between concrete and abstract meanings. He also points out how different parts of a sentence are dependent on each other when such semantic categories are in question.

INTERPUNKCIJSKI ZNAKOVI S PRAVOPISNOGA GLEDIŠTA

Mirko Peti

U prošlom smo prilogu¹ pokušali načelno utvrditi n a r a v interpunkcijskih znakova, odrediti njihov p o l o ž a j u sustavu i opisati im p o r a b u. Rekli smo tada da su interpunkcijski znakovi r e č e n i č n i z n a k o v i, da im je narav dakle bitno sintaktička. Zatim smo s gledišta proizvodnoga sintaktičkog modela uz primjenu transformacijske tehnike pokušali opisati položaj i porabu svakoga pojedinog interpunkcijskog znaka u rečenici. Pri tom smo pretpostavili model po kojemu su položaj i poraba interpunkcijskih znakova određeni ili s gledišta definicije rečenice kao jezične jedinice ili s gledišta definicije pojedine vrste rečeničnog ustrojstva.

¹ M. Peti, *Interpunkcijski znakovi*, Jezik, 24 (1977.), 5., 129—141.

S tih dvaju gledišta interpunkcijski se znakovi dijele na obavezne i neobavezne. Obavezan je interpunkcijski znak točka (.), kao znak dovršenosti rečenice. Svi su ostali interpunkcijski znakovi načelno neobavezni. Položaj i poraba svakoga od njih uvjetovani su primjenom određene neobavezne preoblake: položaj i poraba upitnika (?) primjenom preoblake pitanja, položaj i poraba uskličnika (!) primjenom preoblake usklika i položaj i poraba dvotočke (:), dvotočke s navodnikom (:«), točke zareza (;), crte (—) i zareza (,) primjenom preoblake nizanja. Kad se navedene preoblake primjenjuju i interpunkcijski znakovi koji ih označuju postaju obavezni. Kad se preoblake ne primjenjuju, izostaju i interpunkcijski znakovi.

Budući da su narav, položaj i poraba svakoga interpunkcijskog znaka određeni sa sintaktičkog gledišta, metodološki je proturječno određivati narav tih znakova i postavljati pravila o njihovom položaju i porabi s pravopisnog gledišta. Ako je naime u sintaktičkom sustavu mjesto interpunkcijskog znaka u rečeničnom ustrojstvu već određeno položajem tog znaka prema preoblici kojom je uvjetovan, nema nikakve potrebe to mjesto ponovo određivati još i s pravopisnog gledišta. Izlazi dakle da pitanje o tome hoćemo li na ovo ili ono mjesto u rečeničnom ustrojstvu staviti ovaj ili onaj interpunkcijski znak ili ga uopće nećemo staviti nije pravopisno pitanje nego je to pitanje isključivo sintaktičko.

Takvim se postavljanjem pitanja u baratanju interpunkcijskim znakovima uz određen početni napor i pri pisanju tekstova i pri pokušaju njihova lingvističkog opisa i stilističkog tumačenja bitno proširuje prostor istančanjem razlučivanju jezičnih odnosâ. Odricanjem pravopisnog statusa interpunkcijskim znakovima pravila se o njihovoj porabi iz manje-više mehaničke sfere pravopisnih normi prebacuju u višu, stvaralačku sferu jezičnoga normiranja, normiranja koje proizlazi iz same naravi jezičnih odnosâ i potrebe pojedinca da tim odnosima ovlada i da se u sporazumijevanju jezikom njima služi.

Ako smo pretpostavili da su osim točke svi ostali interpunkcijski znakovi načelno neobavezni, isključuje se mogućnost postavljanja pravila o obaveznosti bilo kojega interpunkcijskog znaka na bilo kojem mjestu u rečeničnom ustrojstvu. Zbog toga bi umjesto formulacije pravopisnog pravila o obaveznosti određenoga interpunkcijskog znaka u jednim slučajevima i neobaveznosti u drugima bilo metodološki ispravnije i terminološki preciznije govoriti naprosto o prisutnosti toga znaka u jednim uvjetima i o njegovoj odsutnosti u drugima. Time bi se izbjeglo metodološki proturječnom zaključivanju kojim se od prisutnosti nekoga interpunkcijskog znaka na pojedinom mjestu u rečeničnom ustrojstvu pretpostav-